

II. СЛОВО ЯК ЗАСІБ МИСТЕЦЬКОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ЕТНОСВІТУ

УДК 821.111(7/8)(091)

Білан Іван (Дрогобич)

СИМВОЛІЧНА МОВА ПОВІСТІ-ПРИТЧІ ЕРНСТА ХЕМІНГУЕЯ “СТАРИЙ І МОРЕ”

У статті висвітлюється особливість символічної мови повісті-притчі Ернеста Хемінгуея “Старий і море”, розкривається символічність образу старого Сантьяго та символічність світу, що оточує старого.

Ключові слова: *символіка, символічна мова, мистецтво слова, художній образ.*

Постановка проблеми. Кожного великого митця приводить у її пантеон власний неповторний шлях: одні стають відомими одразу, ще за життя, інші заживають слави повільно й важко; одні рухаються, сказати б, по прямій, інші – химерними зигзагами [4, 5]. Мистецтво Е.Хемінгуея полягає у його вірності традиціям реалізму, прагненні відобразити, зафіксувати дійсність, яка повсякчас змінюється, але й повсякчас існує, водночас, будучи тісно пов’язаним із романтичними традиціями суто американського варіанту, при цьому взаємодіє і з українською художньою системою творення образів. Тематика його творів надзвичайно широка, проте кожен його роман, кожне його оповідання, крім суто ідейно-тематичного змісту, містить у собі глибокий історичний, естетичний або й навіть філософський підтекст.

Аналіз основних досліджень та публікацій. До аналізу творчості Ернеста Хемінгуея в українському науковому просторі зверталися і звертаються до сьогодні неодноразово. Вчені Денисова Т.Н. [2], Загонський Д.В. [4] подають у наукових розвідках критичний аналіз творчості американського письменника. У працях Чикирис Н.В., Яремчук Н.В. висвітлено взаємодію різних художніх систем творчості Ернеста Хемінгуея та аналізується творчість письменника крізь призму українського літературного процесу ХХ століття.

Метою статті є висвітлення тих аспектів творчості Ернеста Хемінгуея, що дозволяють нам розкрити символічну мову повісті-притчі “Старий і море”.

Виклад основного матеріалу. Людство навіки залишиться у боргу перед Е.Хемінгуеєм так само, як перед іншими великими письменниками світу, адже коли читаємо його твори, вони назавжди закарбовуються

у нашій пам'яті, а коли згадуємо про письменника, вони розквітають все з більшою силою. Хто з письменників досягнув такого результату, той може пишати, пишати тим, що йому вдалося “проникнути до самої суті явищ, зрозуміти послідовність фактів та дій, що викликають певні почуття; і так написати про дане явище, щоб це залишалось дійсним і через рік, і через десять, – а якщо пощастить, навіть назавжди” [2, 67]. Творчі пошуки Хемінгуея були невід’ємні від розробленого ним етичного кодексу письменника, що характеризується щирістю, відданістю своєму покликанню та надзвичайною вимогливістю. Проте вимогливим він був не лише до себе, як до “митця у царині художнього слова”, а й до своїх героїв, аби краще висвітлити їх внутрішній світ, Е.Хемінгуей часто проводить своїх героїв крізь небезпеку, збагачує їх життєвий досвід гнітючими подіями світового характеру, що унеможливило ведення безтурботного, розміреного життя. Детермінувати життєві та громадські пріоритети головного героя, виявити його домінуючі характеристики допомагають автобіографічні паралелі, адже Е.Хемінгуей у своїй творчості сповідує “культ власного досвіду” [2]. “Оточуюча дійсність сприймалась письменником, як мозаїка великих і маленьких людських трагедій, в яких втілювалась безплідна гонитва людини за щастям, безнадійний пошук гармонії всередині себе, самотність серед людей, приречені на поразку спроби людини відшукати певні неперехідні духовні цінності, моральний ідеал” [2, 87]. Та на тлі цієї різнобарвної “мозаїки” проступає цілісна істинна картина буття – приреченість та безнадійність життя окремого індивіда взаємообумовлює драматизм світової історії. Із трагічної концепції життя виростають моральні пошуки Е.Хемінгуея. Творчість письменника від початку пронизана моральними мотивами, ставить за мету проникнути в сутність характеру, збагнути природу вчинків, з яких мовби зіткана біографія героїв. Зацікавленість письменника викликають люди, чії вчинки, ідеї, справи заслуговують на глибоку повагу, а їх багатостраждальна доля – на широке співчуття. Е.Хемінгуей був перш за все жадним дослідником не стільки людської природи, скільки індивідуальної поведінки. Його герой з’являвся у будь-якій точці світу, за будь-якої ситуації, на будь-якій сходинці соціальної драбини, де потрібно було відчайдушно боротись навіть не для того, щоб вижити, а для того, щоб отримати перемогу; перемогу над огидними обставинами життя, над пануючим моральним хаосом, над самим собою, своїми сумнівами та зневірою. І у всесвіті Е.Хемінгуея перемога діставалась не найсильнішому, а наймудрішому – тому, хто мудрість черпає із життєвого досвіду.

Справжньою людиною для Е.Хемінгуея є мужній і стійкий носій чоловічих професій, пов'язаних із ризиком та небезпекою: рибалка, мисливець солдат, вони – втілення чесного ставлення до своєї справи і до людей. Е.Хемінгуею не доводилось вирішувати питання переваг національностей, рас, освіти, релігій: все це не існувало для нього; він любив людей незалежно від їх походження та переконань – важлива була лише характерна їм людська гідність. Сповідуючи “правду факту”, неодмінно треба підкреслити, що літературні персоналії виписані автором так чітко і виразно, що їхня людська екзистенція перебуває у постійному процесі творення. “Викинуті у життя”, у коловорот ірраціонального буття, ці люди шукають свою сутність, герої Хемінгуея – незламні, сильні особистості, які здатні силою своєї психіки не скорятись обставинам, діяти наперекір життєвим ситуаціям, вони кидають виклик долі і не бояться жорстоких наслідків цієї нерівної боротьби. І навіть у стані зневіри та відчаю, розчавлені дійсністю, герої Е.Хемінгуея демонструють надзвичайно високі людські якості, залишаються морально чистими. Зберегти людську гідність їм допомагає своєрідний “кодекс честі”, систематизований одним із найцікавіших дослідників творчості Е.Хемінгуея Філіпом Янгом: “будь сильним, навіть жорстким, вмій дати здачі. Не чекай ні від кого співчуття, не жалійся, мовчи... Не піддавайся почуттю – краще холодність, ніж душевна розхлябаність, краще самотність, ніж незахищеність... Однак будь і мужнім, чесним, справедливим. Не нападай, захищайся. Не прагни одержати вигоду з підлості... В крайньому разі відповідай супротивнику тою ж монетою, але не куй проти нього лиха. Залишайся благородним навіть у ставленні до нього. Тільки так ти збережеш шанс вціліти морально, на дати іншим... зруйнувати... твою людську гідність – те, єдине, що в тебе залишилося, без чого неможливо і не варто жити” [4, 14-15]. Стає зрозумілим, звідки береться та частка стоїцизму, яка притаманна концепції людини, що розроблена Ернестом Хемінгуеєм. Адже коли немає спільних кроків, усю надію доводиться покласти на особисту витримку і мужність, на власну здатність вистояти. Стоїцизм просочився не лише у кожную клітинку, кожен порух душі та думки героїв, а перетворюється на життєвий принцип, зумовлює манеру поведінки та манеру спілкування, адже героям Е.Хемінгуея не властиво нарікати на долю, голосно виливати свої почуття. Цьому “етичному кодексу вони надають універсальне значення – всі їхні зусилля спрямовані на те, щоб ніхто ніколи не бачив, що відбувається у них в душі” [4,17].

Повість “Старий і море” є одним з останніх завершених творів цього письменника, своєрідним підсумком творчості й свого роду вершиною його роздумів про сенс життя. Жанрово – це повість-притча. Те, що ра-

ніше поставало у вигляді питання, звучить тут уже як відповідь, але настільки алегорична, що кожен читач сприймає її зміст відповідно до свого власного досвіду. Образ старого Сантьяго водночас є образом звичайного бідного рибалки й образом певної системи моральних цінностей, до якої виявляється байдужим сучасний світ. Детально й реалістично описане море також не лише географічний об'єкт – це й вічність, і сила природи. Символічний і сам сюжет: зовні він простий, але навіть фактографію подій можна розглядати як багатозначний образ. Повість тісно пов'язана з усіма попередніми творами письменника і є вершиною його роздуму про сенс життя. Сюжет її можна переказати в кількох реченнях : *живе самотній старий рибалка, останнім часом рибальська вдача, як і люди, покинула його, але старий не здається, він знову і знову виходить у море. І ось нарешті йому талантиє : на наживу ввіймалася величезна риба, кілька днів триває боротьба старого і риби, і людина перемагає, та ненажерливі акули нападають на здобич рибалки і нищать її. Коли човен старого пристає до берега, від красуні-риби залишається лише остів. Знесилений старий повертається у свою бідну хатину.* Старий Сантьяго у цьому символізує людський досвід і разом із тим його обмеженість. Поруч зі старим рибалкою автор змальовує маленького хлопчика, який вчиться, переймає досвід у старого, та коли рибальська вдача покидає героя, батьки забороняють хлопчику виходити з ним у море. У двобої з рибою старому дуже потрібна допомога, і він шкодує, що поруч нема хлопчика, та розуміє, що це закономірно. Старість, думає він, не повинна бути самотня, та це неминуче. Тема самотності людини розкривається Е.Хемінгуєм у символічних картинах старого човника на тлі безмежного океану, океан символізує і вічність, і непереборну природну силу. Старий переміг прекрасну рибу, але океан не віддав йому здобичі, акули з'їли її. Хемінгуей побудував свою повість на системі мотивів, які постійно повторюються в оповіді, переплітаються і взаємодіють. Серед роздумів про рибу і їжу старому приходить думка, надзвичайно важлива для розуміння образу рибалки : “не можна, щоб людина доживала свого віку в самотині, – думав він. – Але нічого не вдієш” [5, 591]. Старий неодноразово повторює слова “сам – один”, “самотина”, “самотній”. “Старий поглянув на безмежний простір моря, збагнув, який він тепер самотній”. Але там, у безмежному океані, з'явився табун диких качок; і “старий розумів, що людина в морі ніколи не буває самотня” [5, 597]. Старий визнає свою зверхність над рибою, але в той же час і захоплюється нею, називає її незвичайною. Життя – боротьба, яка наповнює його суттю і змістом, доля Сантьяго – вічна боротьба, що є джерелом самоповаги, тому і веде він боротьбу проти риби, проти акул, і навіть проти влас-

ної старості, і все тільки тому, щоб не втратити людського. Е.Хемінгуей упевнений, що людину можна знищити, але неможливо перемогти, старий довів свою здатність протистояти природі, він витримав найтяжче у своєму житті випробування, тому що, незважаючи на самотність, він думав про людей (спогади про маленького хлопчика, їх розмови про видатного бейсболіста, про спортивні новини підтримують його в момент, коли сили його майже покинули). Водночас старий Сантьяго символізує образ незламних людей, і, не дивлячись ні на що він залишається непереможним. Адже велика риба його не перемогла. “Хто мене переміг? Запитав старий сам себе. – Ніхто. Я заплив надто далеко в море, ото й тільки” [5, 627]. Справа не в поразці, а в боротьбі, сама боротьба зі злюю долею вже перемога, хоча б над самим собою, і в цьому основа образу Сантьяго – “останнього з непереможених” у творчості Е.Хемінгуея. Старий Сантьяго – це в Е.Хемінгуея новий герой, бо “кодекс” для нього не роль, а саме життя, як це було з магадорами, солдатами, мисливцями, одне слово – з “героями кодексу”.

Висновки. Сила творів Ернеста Хемінгуея в чуйній і вимогливій людяності, у творах письменника зображується свій світ, і такий же світ у його героїв. І як кожний великий митець, він має на це право, бо те, що бачить такий митець, завжди відображення тих чи тих важливих аспектів реальності. Хоча сам Е.Хемінгей не хотів вдаватись у витлумачення символіки повісті: “не було ще гарної книжки, яка б виникла із задалегідь задуманого символу...я намагався показати і справжнього хлопця, і справжнє море, і справжню рибину, і справжніх акул. І, якщо мені пощастило зробити це досить добре й правдиво, вони, звичайно, можуть бути витлумачені по-різному”[5, 662].

1. Анастасьев Н. Творчество Э. Хемингуэя: Книга для учащихся. – М.: Провещение, 1981. – 112 с.

2. Денисова Т.Н. Эрнест Хемингуей. Жизнь и творчество. – К.: Дніпро, 1972. – 164 с.

3. Бунина С.Н. Эрнест Хемингуэй. – Харьков: Изд-во “Ранок”, 2002. – 72 с.

4. Затонський Дмитро. Эрнест Хемингуей – письменник і людина / Хемингуей Е. Твори: У 4-х томах. Том І. Романи та цикли оповідань. – К.: Дніпро, 1979. – 717 с. – С.5-25.

5. Хемінгуей Ернест. Старий і море. Твори: У 4-х томах. Том 3. Романи, повість та оповідання. – К.: Дніпро, 1981. – 663 с. – С.571-633.

The article shows the peculiarities of symbolic language of Ernest Hemingway's "The Old Man and the Sea" and reveals symbolic nature of the artistic image of old Santiago and the symbolic world surrounding him.

Key words : *symbolism, symbolic nature, the art of writing, artistic image.*